

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

№3

2026
MART

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 – Texnika fanlari

08.00.00 – Iqtisodiyot fanlar

Google
Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB™
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

OpenAIRE

ROAD

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

BASE

Crossref

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN: 3060-463X

РЭУ.РФ
РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr, 225 sahifa.
2026-yil, mart

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afarovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalendar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Botirali Roxataliyevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

Yusupov Maxamadamin Abduxamidovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor

Kalonova Moxigul Baxritdinovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor.

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Norboyev Odil Abrayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Pardaev Umidjon Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
- 05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
- 05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
- 05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
- 05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
- 05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
- 05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
- 05.01.07 – Matematik modellash
- 05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
- 05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
- 05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
- 05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
- 05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
- 05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
- 05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
- 05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
- 05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
- 05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
- 05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
- 05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
- 10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
- 10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
- 08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 – Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 – Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 – Marketing
- 08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 – Menejment
- 08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK

Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

KORXONALARDA ICHKI AUDIT TIZIMINING BOSHQARUV QARORLARI QABUL QILISHDAGI O'RNI	24
Mexmonaliyev Ulug'bek Erkinjon o'g'li	
FISKAL SIYOSAT SAMARADORLIGI VA SOLIQ TUSHUMLARI DINAMIKASI: O'ZBEKISTON MISOLIDA ILMIY TAHLIL	30
Abduraimova Nigora Abdugapparovna	
YASHIRIN IQTISODIYOTNI KELITIRIB CHIQUARUVCHI ASOSIY OMILLAR HAMDA IQTISODIYOTGA TA'SIRI	37
Toxtabayev Oybek Odilovich	
QISHLOQ XO'JALIGI OZIQ-OVQAT SANOATI KORXONALARIDA ZAMONAVIY BOSHQARUV	42
Rasulova Muxabbat Teshabayevna, Normurodov Sarvar Norboy o'g'li	
O'ZBEKISTON GLOBAL-IQTISODIY RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA RAQAMLI IQTISODIYOTNING O'RNI	48
Kuvatova Oliya Sheraliyevna	
QURILISH SANOATIDA KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING IQTISODIY MOHIYATI VA ULARNI KAPITAL BOZORI INSTRUMENTLARI ORQALI MOLİYALASHTIRISH IMKONIYATLARI.....	54
Igitov Jurabek Kuzibekovich	
IQTISODIY ISLOHOTLAR DAVRIDA TIJORAT BANKLARINING INVESTITSIYA FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING OMILLARI	61
Yangiboyev F.B.	
TIJORAT BANKLARIDA MUAMMOLI KREDITLARNI ERTA ANIQLASH VA BOSHQARISHNING INTEGRATSIYALASHGAN RISK-INDEKS MODELİ	68
Kalandarov Abdulla Baxtiyorovich, Rajabov Shoxrux Suvon o'g'li	
RUX VA QO'RG'OSHINNI SELEKTIV AJRATIB OLISHNI KOMBINATSIYALASH TEXNOLOGIYASI VA NAZARIYASI.....	74
Eshonqulov Uchqun Xudaynazar o'g'li, Haqberdiyev Dilshod Qodir o'g'li	
UY-JOY QURILISHI HAJMINI UZOQ MUDDATLI PROGNOZLASHDA EKONOMETRIK MODELLASHTIRISH USULLARINI TAKOMILLASHTIRISH	81
Qidirniyazov Ajiniyaz Sherniyazovich	
O'ZBEKISTONDA BOG'DORCHILIKNI RIVOJLANTIRISHDA IQLIM VA TABIIY OFATLAR NATIJASIDA YETKAZILDAN TALOFATLARNI DAVLAT TOMONIDAN KOMPENSATSIYA QILISH MEKANIZMI.....	85
Sattorov Orifjon Boymurodovich	
AHOLI MOLİYAVIY SAVODXONLIGINI OSHIRISH ORQALI YASHIRIN IQTISODIYOTNI QISQARTIRISH MEKANIZMLARI.....	90
Abdug'aniyev Uchqun Habibulla o'g'li	
O'ZBEKISTON QURILISH SANOATIDA KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING RIVOJLANISH DINAMIKASI VA TENDENSIYALARI	96
Musaeva Aynura Abayxolievna	
THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF SOCIAL INFRASTRUCTURE TRANSFORMATION IN THE CONTEMPORARY ENVIRONMENT.....	104
Normurodov Khusan Eshmakhmatovich	
AKSIYADORLIK JAMIYATLARINING INVESTITSION FAOLLIGINI BAHOLASH YO'LLARI	108
Begamov S.X.	
DEBITORLIK QARZLARINING STRATEGIK BOSHQARUV HISOBINI TASHKIL QILISH YO'NALISHLARI	112
Normatova Gulmira Xayrullaevna	

SOLIQLARNI PROGNOZLASH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH AMALIYOTI TAHLILI.....	118
Ergashov Jamshid Ashurovich	
MEHNAT XARAJATLARI HISOB: NAZARIY ASOSLAR, USULLAR VA BOSHQARUVDA AHAMIYATI.....	126
Tulyaganov Abdumalik Abdiraximovich	
KORPORATIV XIZMATLARNING BANK FOYDASIGA TA'SIRI: KOMISSION VA FOIZLI DAROMADLAR TAHLILI	131
Qurbonov Abror Abdullayevich	
TIJORAT BANKLARIDA MUAMMOLI KREDITLARNI BOSHQARISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING INSTITUTSIONAL VA TASHKILY MEXANIZMLARI	136
Djamalov G'ofir Oribjanovich	
OCHIQLIK INDEKSI VA KORRUPSIYAGA QARSHI KURASH SAMARADORLIGI: O'ZBEKISTON TAJRIBASINING INSTITUTSIONAL TAHLILI	144
Dilshod Pulatov, Uchqun Abdug'aniyev	
DUNYO SUG'URTA KOMPANIYALARINING MOLIVAVIY HOLATI VA NATIJALARI TAHLILI	153
Alimov Baxodir Batirovich	
QISHLOQ HUDUDLARIDA XIZMAT KO'RSATISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH IMKONIYATLARI.....	160
Yuldashova Nilufar Ziyabayevna	
QURILISH TASHKILOTLARIDA BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING INNOVATSION USULLARI	164
Muxibova Guli Yarkinovna, Sharifxodjayeva Odina Ulug'bek qizi	
AXBOROT-RESURS MARKAZLARINING TALIM JARAYONIGA TA'SIRINI BAHOLASH	168
Pirmedova Xayitgul Muxammedovna	
IJTIMOY HIMOYA QAMROVINI KENGAYTIRISH MEXANIZMLARI: XALQARO TAJRIBA VA INSTITUSIONAL YONDASHUVLAR	173
Bafoyev Farrux Jo'raqulovich	
KORXONALARDA AI-DRIVEN "DECISION SUPPORT SYSTEMS" (DSS)NI JORIY ETISHNING KONSEPTUAL ASOSLARI	181
Mardanova Ra'no	
STRENGTHENING THE FINANCING OF FAMILY-OWNED ENTERPRISES IN UZBEKISTAN THROUGH BANK CREDIT	186
Baymuratova Zina Aqilbekovna, Ibadullaeva Asal Ulugbek qizi	
SUN'IY INTELLEKT ASOSIDA DAVLAT BOSHQARUV TIZIMLARINI RAQAMLASHTIRISH	192
Aytmuratov Qutlimurat Jalgasovich	
ATTRACTING INVESTMENTS FROM FINANCIAL MARKETS AND FACTORS INFLUENCING THE INCREASE OF THEIR ATTRACTIVENESS	196
Kholov Sherali Akhrorboyevich	
MARKAZIY OSIYODA TRANSCHEGARAVIY SUV RESURSLARINI BOSHQARISH VA ADOLATLI TAQSIMLASHNING NAZARIY-HUQUQIY ASOSLARI.....	200
Matkarimov Mansur	
XALQARO XIZMATLAR SAVDOSIDA TIBBIY TURIZMNING IQTISODIY AHAMIYATI.....	206
Farxodova Shohnova Umidbek qizi	
BANK XIZMATLARI SIFATINI BAHOLASHNING KO'P OMILLI INDIKATORLARI TIZIMI	213
Ibroximov Iloxomjon Shavkatjon o'g'li	
SANOAT KORXONALARINI IQTISODIY FAOLIYATINI OPTIMALLASHTIRISH YO'LLARI	219
Tillayeva Barno Ramiztdinovna	

SANOAT KORXONALARINI IQTISODIY FAOLIYATINI OPTIMALLASHTIRISH YO'LLARI

Tillayeva Barno Ramiziddinovna

TDTU, "Sanoat iqtisodiyoti va menejmenti"

kafedrası dotsenti

(ORCID 0009-0007-3604-205X)

barnotillayeva78@gmail.com

Annotatsiya. Yog'-moy sanoatida Kaydzen usulni qo'llash texnologik jarayonlarni bosqichma-bosqich optimallashtirish, resurs va vaqt yo'qotishlarini kamaytirish, chiqindilarni qisqartirish hamda mahsulot sifatini xalqaro standartlar darajasiga yetkazish imkonini beradi. Kaydzen tamoyiliga ko'ra, har bir ish kuni avvalgisidan samaraliroq bo'lishi kerak. Bu esa presslash va filtratsiya jarayonlarida energiya sarfini kamaytirish, nosozliklarni tezkor bartaraf etish va sifatni doimiy nazorat qilish orqali amalga oshiriladi.

Kalit so'zlar: Kaydzen (Kaizen), uzluksiz takomillashtirish, yog'-moy sanoati, ishlab chiqarish samaradorligi, sifat nazorati, texnologik jarayonlarni optimallashtirish, chiqindilarni kamaytirish, energiya tejamkorligi, innovatsion yondashuv, resurslardan oqilona foydalanish.

Abstract. The use of the Kaizen method in the oil and fat industry allows for the gradual optimization of technological processes, reducing resource and time losses, reducing waste, and bringing product quality to international standards. According to the Kaizen principle, each working day should be more efficient than the previous one. This is achieved by reducing energy consumption in the pressing and filtration processes, promptly eliminating malfunctions, and constantly monitoring quality.

Keywords: Kaizen, continuous improvement, oil and fat industry, production efficiency, quality control, optimization of technological processes, waste reduction, energy efficiency, innovative approach, rational use of resources.

Аннотация. Использование метода Kaydzen (Kaizen) в масложировой промышленности позволяет постепенно оптимизировать технологические процессы, сокращая потери ресурсов и времени, уменьшая количество отходов и приводя качество продукции к международным стандартам. Согласно принципу Kaydzen (Kaizen), каждый рабочий день должен быть эффективнее предыдущего. Это достигается за счет снижения энергопотребления в процессах прессования и фильтрации, оперативного устранения неисправностей и постоянного контроля качества.

Ключевые слова: Kaydzen (Kaizen), непрерывное совершенствование, масложировая промышленность, эффективность производства, контроль качества, оптимизация технологических процессов, сокращение отходов, энергоэффективность, инновационный подход, рациональное использование ресурсов.

KIRISH

Sanoat korxonalarining iqtisodiy faoliyatini optimallashtirish — bu ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilish, resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish va xarajatlarni tizimli ravishda kamaytirish orqali korxonaning bozordagi raqobatbardoshligini ta'minlashga qaratilgan kompleks chora-tadbirlar majmuidir. Bugungi kunda jahon iqtisodiyotidagi beqarorlik, xomashyo narxlarining o'zgaruvchanligi va texnologik poyga sharoitida har bir korxona o'z ichki imkoniyatlarini maksimal darajada safarbar etishi talab etiladi.

Optimallashtirishning asosiy mazmuni faqatgina mablag'larni tejash bilan cheklanib qolmay, balki mavjud resurslar — xomashyo, energiya, vaqt va inson kapitalidan oqilona foydalangan holda yuqori qo'shilgan qiymatga ega mahsulot ishlab chiqarishni nazarda tutadi. Ushbu jarayonning dolzarbligi korxonaning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash, ishlab chiqarish unumdorligini oshirish va mahsulot tannarxini pasaytirish kabi strategik maqsadlar bilan belgilanadi.

Sanoat korxonalari iqtisodiy faoliyatini optimallashtirishning bir necha ustuvor yo'nalishlari mavjud. Birinchidan, ishlab chiqarishga energiya va resurs tejovchi innovatsion texnologiyalarni joriy etish orqali texnik-iqtisodiy ko'rsatkichlarni yaxshilash. Ikkinchidan, boshqaruv tizimini raqamlashtirish va "Sanoat 4.0" konsepsiyasi elementlarini tatbiq etish orqali biznes jarayonlarining shaffofligi va tezkorligini ta'minlash. Uchinchidan, logistika va ta'minot zanjirini samarali tashkil etish orqali ortiqcha zaxiralardan voz kechish va aylanma mablag'lar harakatini tezlashtirish.

Iqtisodiy faoliyatni optimallashtirish — bu korxonaning uzoq muddatli rivojlanish strategiyasining ajralmas qismi bo'lib, u nafaqat iqtisodiy foyda olishga, balki ekologik barqarorlik va ijtimoiy mas'uliyatni saqlab qolgan holda global bozorda mustahkam o'rin egallashga imkon beradi.

Ushbu matnni hisobot, kurs ishi yoki maqola uchun kirish qismi sifatida ishlatsangiz bo'ladi. Agar sizga ushbu yo'nalishlar bo'yicha aniq statistik jadvallar yoki hisob-kitob formulalari kerak bo'lsa, yordam berishga tayyorman. Biron bir aniq soha (masalan, kimyo sanoati yoki energetika) bo'yicha chuqurlashtirishni istaysizmi?

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Yog'-moy sanoatini rivojlantirish strategiyasini shakllantirish bo'yicha aniq qadamlar qo'yilib kelinmoqda. Biroq, O'zbekistonda sarmoyaviy strategiya asosida yog'-moy sanoat korxonalarini modernizatsiyalashga tizimli yondashuvni tugaganligi to'g'risida gapirish hali erta. Shu munosabat bilan, ushbu bosqichda samarali investitsiya strategiyasi asosida uni rivojlantirish Davlat Konsepsiyasini shakllantirish orqali mahalliy yog'-moy sanoatini modernizatsiya qilish bo'yicha tizimli strategiyani amalga oshirish maqsadga muvofiqdir. Konsepsiya yog'-moy sanoatini rivojlantirish bo'yicha yangi investitsiya strategiyasining ajralmas qismiga aylanishi, mamlakatning innovatsion iqtisodiyotini rivojlantirish uchun qo'llanma bo'lishi kerak. U kimyo sanoatini ilmiy va texnologik rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlarini aniqlashi, raqobatdosh yuqori texnologiyali mahsulotlar ishlab chiqarish va yog'-moy sanoatini qayta qurish bo'yicha mahalliy ishlab chiqaruvchilarning tadbirkorlik faoliyatini ta'minlash bo'yicha strategik maqsadlarni belgilashi kerak. Konsepsiyani amalga oshirishning asosiy natijasi investitsiya salohiyatini jadal oshirish va uning samarali ishlab chiqarilishini ta'minlash bo'lishi kerak (1-jadval).

1-jadval. Iqtisodiy faoliyatni optimallashtirish jarayoni Kaydzen usuli yo'rdamida¹

1	Keng qamrovlilik. (Komplekslilik)	Tannarxni pasaytirish, mahsulot sifatini yaxshilash va mehnat unumdorligi kabi maqsadlar majmuasini amalga oshirishni nazarda tutadi. Samaradorlikka past ishlab chiqarish sur'atlariga ega bo'lgan birliklarni kengaytirish va past sifatli mahsulotlarni yuqori sifatli mahsulotlarga almashtirish orqali qo'shimcha foyda olish orqali erishiladi.
2	Xarajatlarni kamaytirish maqsadlarini aniqlash	Aniq maqsadlar sohaning yetakchi korxonalarini tahlil qilish asosida aniqlanadi. Har bir ishlab chiqarish sohasi uchun, uning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, byudjet xarajatlarni kamaytirishga qaratilgan xarajatlarni kamaytirish hisob-kitobi amalga oshirilishi kerak
3	Muayyan innovatsiyalarni joriy etish	korxonaning salohiyatini alohida bo'linmalari uchun ularning salohiyatini aniqlash tartibi xodimlarni jalb qilgan holda amalga oshirilishi kerak, bu nafaqat individual texnik vositalardan foydalanishda eng yuqori samaradorlikni ta'minlaydi, balki xodimlarning motivatsiyasini oshiradi va korporativ muhitga ijobiy ta'sir qiladi.
4	Noan'anaviy usullardan foydalanish.	Tegishli tarmoqlardan muvaffaqiyatli optimallashtirish modellarini olishdan tashqari, kompaniyalar uchun o'z g'oyalarini amalga oshirish va ahamiyatsiz bo'lmagan yondashuvlarni izlash muhimdir.
5	Natijalarning doimiy monitoringi	Optimallashtirish doirasida amalga oshirish uchun qabul qilingan barcha takliflar qat'iy rejaga muvofiq qo'llanilishi va o'lchanadigan natijaga ega bo'lishi kerak. Natijalarni kuzatish uchun korxonada nazorat guruhi tuzilishi kerak, uning vazifalari nazorat harakatlarini ustuvor ishlab chiqarish sohaslariga jamlash, o'z vaqtida aniqlash haqiqiy erishilgan natijalar va rejalashtirilgan natijalar o'rtasidagi tafovutlarni aniqlash va aniqlangan og'ishlarni bartaraf etishga qaratilgan tezkor boshqaruv qarorlarini qabul qilish ²

Sanoat samaradorligining tarkibiy qismini: innovatsion, infratuzilma, moliyaviy, moddiy-texnik, mehnat resurslari va investitsiya kabi omillar samaradorligi hamda ichki-tashqi bozor konyunkturasi, marketing faoliyati, logistik imkoniyatlari kabi ko'rsatkich va mezonlar asosida ifodalash hamda baholash mumkin.

¹ Iqtisodiy manba va adabiyotlar asosida muallif tomonidan tizimlashtirildi.

² Куликова Т.А. Развитие инструментария контроллинга производства // Модели, системы, сети в экономике, технике, природе и обществе. – 2021. – № 1. – С. 65-77.

Shuni aytib o'tish joizki sanoat mahsulotlari raqobatbardoshligi, samaradorligi, tarmoq iqtisodiy salohiyatini oshiruvchi innovatsion o'zgarishlar va uning asosiy afzalligi hisoblangan zamonaviy fan-texnika yutuqlaridan foydalanish, faoliyat ko'rsatadigan bozorlar qamrovini kengaytirishga qaratilgan rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqish hamda uni joriy etish sanoat tarmog'i samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Sanoat korxonalarida Kaydzen uslubiyoiti takomillashtirilganda, u korxonaning barqarorlik va samaradorlik ko'rsatkichlarini tizimli monitoring qilish orqali kompleks optimallashtirilgan yechimlar va samaradorlik mezonlariga asoslangan holda, korxonaning rivojlanish strategiyasini shakllantirishga imkon beradi; bunda barqarorlik va samaradorlik ko'rsatkichlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik dinamikasi hisobga olingan hamda korxonaning moliyaviy-iqtisodiy holatini yaxshilashga qaratilgan chora-tadbirlar tizimi takomillashtirilgan. Sanoat korxonalarida Kaydzen uslubiyoiti qo'llash natijasida ishlab chiqarish xarajatlarini 4 % ga optimallashtirish imkoniyatiga erishildi.

2025–2030-yillarda global yog-moy mahsulotlarini ishlab chiqarish tarmog'ining istiqbolli rivojlanishi Kaydzen usuli (iqtisodiy faoliyatni doimiy optimallashtirish), resurs tejamlkorligi (qiymat qoshmaydigan jarayonlarni aniqlash hamda bartaraf etish) va ekologik zararlarni kamaytirish (chiqindilarsiz texnologiya) asosida shakllanadi.

Yog-moy mahsulotlarini yetishtirish hamda ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish bo'yicha monitoring qilish, tahlil o'tkazish va baholash kabi jarayonlarni o'z ichiga olgan Lean modeli ham taklif etiladi. Bu model asosida ishlab chiqarish jarayonida qatnashayotgan barch resurslardan optimal foydalanish, mahsulotga qiymat Qo'shmaydigan harakatlarni aniqlash va bartaraf etish, ish jarayonlarini doimiy ravishda o'rganish va takomillashtirishdan iboratdir.

2025–2030-yillarda global yog-moy mahsulotlarini ishlab chiqarish tarmog'ining istiqbolli rivojlanishi Kaydzen usuli (iqtisodiy faoliyatni doimiy optimallashtirish), resurs tejamlkorligi (qiymat qoshmaydigan jarayonlarni aniqlash hamda bartaraf etish) va ekologik zararlarni kamaytirish (chiqindilarsiz texnologiya) asosida shakllanadi (1-rasm).

1-rasm. Yog-moy mahsulotlarini ishlab chiqaruvchi sanoat korxonalari iqtisodiy faoliyatini doimiy optimallashtirish yo'llari³

Yog-moy mahsulotlarini yetishtirish hamda ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish bo'yicha monitoring qilish, tahlil o'tkazish va baholash kabi jarayonlarni o'z ichiga olgan Lean modeliga asoslanadi. Bu model asosida ishlab chiqarish jarayonida qatnashayotgan barch resurslardan optimal foydalanish, mahsulotga qiymat Qo'shmaydigan harakatlarni aniqlash va bartaraf etish, ish jarayonlarini doimiy ravishda o'rganish va takomillashtirishdan iboratdir (3.3-rasm).

3 Iqtisodiy manba va adabiyotlar asosida muallif tomonidan tizimlashtirildi.

Lean modeli (yoki “Lean manufacturing”/“yalpi isrofgarchilikni kamaytirishga qaratilgan tejamkor ishlab chiqarish tizimi”) – bu ishlab chiqarish va boshqaruv jarayonlarida resurslardan samarali foydalanish, isrofgarchilikni minimallashtirish va qo’shimcha qiymat yaratishga yo’naltirilgan innovatsion konsepsiya bo’lib, u dastlab Yaponiya avtomobilsozlik sanoatida (xususan Toyota ishlab chiqargan Toyota Production System – TPS) shakllangan va keyinchalik butun dunyo sanoat tarmoqlariga joriy etilgan.

Lean modeli operatsion menejment nazariyalari, resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish konsepsiyalari hamda qiymat yaratish zanjiri (Value Chain) nazariyalariga tayangan holda rivojlangan. Uning markazida quyidagi ilmiy g’oyalar yotadi:

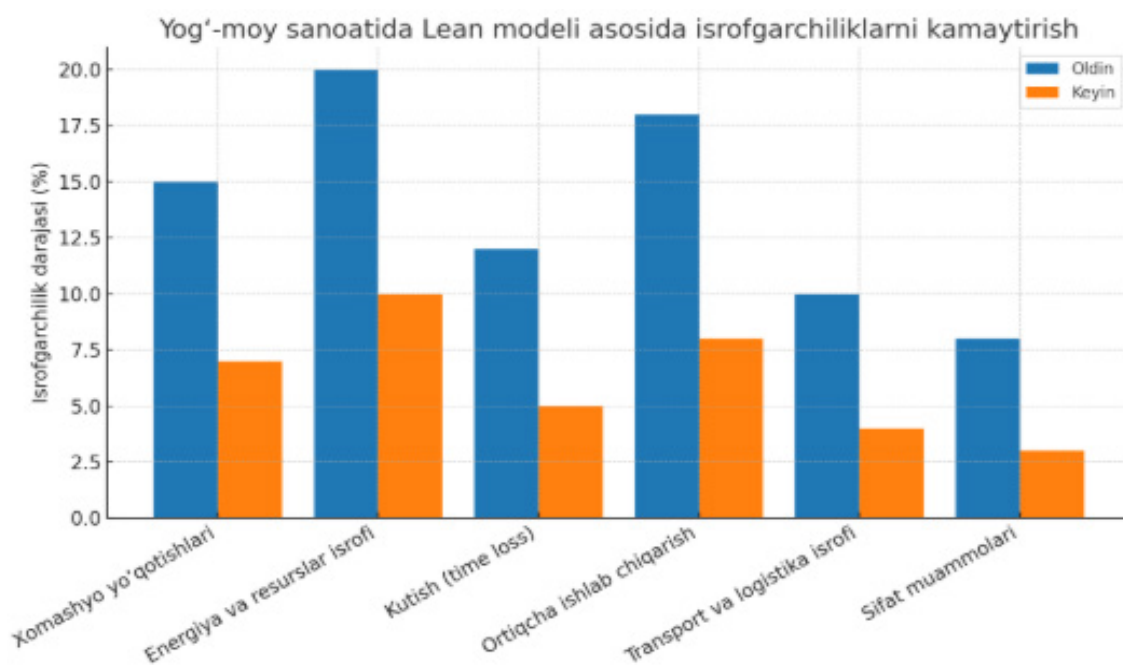
- qiymat kontsepsiyasi - iste’molchiga real foyda keltiruvchi har qanday mahsulot yoki xizmat asosiy mezon sifatida qaraladi;
- isrofgarchilikni bartaraf etish - ishlab chiqarish jarayonida qo’shimcha qiymat yaratmaydigan barcha faoliyat turlari (ortiqcha harakat, ortiqcha xazira, ortiqcha transport, nosoz mahsulot, ortiqcha jarayon, kutish, intellektual resurslardan foydalanmaslik) tizimli tarzda qisqartiriladi;
- uzluksiz takomillashtirish (Kaydzen) - ishlab chiqarish samaradorligini doimiy ravishda oshirib borishga yo’naltirilgan falsafa;
- oqim va tortuvchi tizim - mahsulot ishlab chiqarish bozor talabiga asoslangan holda amalga oshiriladi, bu esa ortiqcha ishlab chiqarish xavfini kamaytiradi;
- mukammallikka intilish - barcha jarayonlarda optimal resurs taqsimoti va sifatni ta’minlash orqali maksimal samaradorlikka erishish.

Lean modeli - bu iqtisodiy samaradorlikni oshirish va resurslardan oqilona foydalanishga asoslangan nazariy-amaliy konsepsiya bo’lib, u korxonalarning raqobatbardoshligini ta’minlash, mahsulot sifatini yaxshilash va innovatsion rivojlanishga erishishda fundamental o’rin egallaydi.

Tahlil va natijalar

Yog’-moy sanoati korxonalarida Lean modeli - xomashyo (paxta chigiti, kungaboqar, soya, raps, zig’ir va boshqa moyli ekinlar)ni qayta ishlashdan tortib, yakuniy mahsulot (o’simlik yog’i, margarin, mayonez, qadoqlangan yog’-moy mahsulotlari)ni iste’molchiga yetkazib berishgacha bo’lgan ko’p bosqichli ishlab chiqarish tizimidir. Ushbu jarayonlarda Lean modeli quyidagilarga qaratiladi:

- qiymat yaratish – iste’molchi uchun sog’lom, ekologik toza va sifatli yog’-moy mahsulotlarini ishlab chiqarish asosiy mezon sifatida belgilanadi;
- isrofgarchilikni qisqartirish - xomashyo sarfida, energiya va suv resurslarida, ishlab chiqarish vaqtida, omborlash va logistika bosqichlarida ortiqcha xarajatlarni kamaytirish;
- jarayonlarni integratsiyalash - ishlab chiqarish liniyalarini avtomatlashtirish, laboratoriya nazoratini kuchaytirish va ta’minot zanjirini optimallashtirish (2-rasm).

2-rasm. Yog’-moy sanoatida Lean modeli natijalari.⁴

4 Iqtisodiy manba va adabiyotlar asosida muallif tomonidan tizimlashtirildi.

Lean falsafasi nuqtai nazaridan yog'-moy korxonalarida "isrofgarchilik" quyidagi ko'rinishlarda namoyon bo'ladi:

- xomashyo yo'qotishlari – urug'larni noto'g'ri saqlash, presslashda yog'ning ortiqcha chiqindiga ketishi;
- energiya va resurslar isrofi – eskirgan texnologiyalarda ortiqcha elektr energiyasi va bug' sarfi;
- kutish (time loss) – xomashyo yetkazib berishda kechikish yoki texnologik liniyalarda nosozlik;
- ortiqcha ishlab chiqarish – bozor talabidan ortiq mahsulot ishlab chiqarilishi, bu esa saqlash xarajatlarini oshiradi;
- transport xarajatlari – tayyor mahsulotning uzoq muddat omborlarda qolib ketishi yoki noqulay tarqatish kanallari;
- sifat muammolari – noto'g'ri filtrlash, tozalash yoki qadoqlash jarayonida nuqsonlar yuzaga kelishi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Kaydzen (yoki Kaizen) uslubi - bu ishlab chiqarish tizimida uzluksiz takomillashtirish falsafasi bo'lib, u xodimlarning har bir darajasida samaradorlik, sifat va innovatsion yondashuvni oshirishga qaratilgan. Yog'-moy sanoatida Kaydzen uslubiyatini qo'llash ishlab chiqarish jarayonlarini tizimli optimallashtirish, chiqindilarni kamaytirish va mahsulot sifatini xalqaro standartlarga olib chiqish imkonini beradi. Kaydzening asosiy tamoyili - "bugungi kun kechagidan yaxshiroq bo'lishi kerak" degan g'oyadir. Yog'-moy sanoatida bu quyidagicha talqin qilishi mumkin: texnologik liniyalarni bosqichma-bosqich optimallashtirish; xatolik va nosozliklarni tezkor aniqlash va bartaraf etish; jarayonlar orasidagi vaqt va resurs yo'qotishlarini kamaytirish. Masalan, moyni presslash yoki filtratsiya jarayonida energiya sarfini 5–10% ga kamaytirish, chiqindi yog' miqdorini minimallashtirish - bu Kaydzen amaliyotining bevosita natijasi bo'lishi mumkin. Yana bir muhim vazifasi Kaydzenning – sifatni doimiy nazorat qilish va oshirish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, "Yog'-moy tarmog'ini yanada rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar va sohani boshqarishda bozor mexanizmlarini joriy etish to'g'risida" 2019-yildagi 16-yanvardagi PQ-4118-sonli. <https://lex.uz/docs/4163941>
2. Куликова Т.А. Развитие инструментария контроллинга производства // Модели, системы, сети в экономике, технике, природе и обществе. – 2021. – № 1. – С. 65-77.
3. Задорожная Е.К. Отечественный и зарубежный опыт по формированию механизма проведения структурных преобразований в экономике промышленного сектора // Экономика и экономические науки. -№4. 2012. – 29-35 с.
4. Tillaeva B.R. Efficiency of investment potential of industrial enterprises // International Conference on Advance Research in Humanities, Sciences and Education. (ICARHSE) LONDON CONFERENCE <https://confrencea.org> May 10th 2023.

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Abdurahmon Qurbonov

2026. № 3

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100